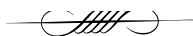

MÉSZÁROS TAMÁS

„Románia népei, értetek égjen a láng, a demokráciáért, a szabadságért!”

A romániai forradalom hódmezővásárhelyi vonatkozása, Tóth Sándor segélyszállító vértanúsága

1989 őszén, az évtizedeken keresztül a Szovjetunió fennhatósága alá tartozó kelet-közép-európai országok döntő többsége már elindult a demokratizálódás rögs útján, melyre a lehetőséget a nagyhatalmak között kialakult párbeszéd által megteremtett kedvező világpolitikai légkör biztosította. A végelgyengüléssel küzdő Szovjetunió engedékeny államfője, Mihail Szergejevics Gorbacsov szakított a Breznyev-doktrínával, és lehetővé tette a keleti-blokk országainak, hogy belügyeikről önállóan döntsenek. Talán ez volt a legfontosabb előfeltétele a békés átalakulásnak, a kommunizmus vérontás nélküli felszámolásának, melyet Románia kivételével valamennyi országban sikerült is megvalósítani.

Ceaușescu az 1960-as évek végén nagy népszerűségnek örvendett odahaza és a nyugati politikai körök és a média is respektálta „különutas” politikájáért. Azóta azonban nagyot változott a világ. A ’80-as évek eleji pénzügyi csőd, a gazdasági összeomlás nyilvánvalóvá tette, hogy zsákutcába kormányozta országát. Ráadásul a kelet–nyugati szembenállás megszűnése miatt a Nyugatnak sem volt már szüksége a „renitens” Bukarestre. A Gorbacsov-féle „peresztrojka” ideges félelemmel töltötte el a román pártvezetőt. A korábban ügyesen taktikázó Ceaușescu a nyolcvanas évek második felében politikailag merevvé vált, nem vette észre, hogy rohamosan elszigetelődik a rendszere. Ez oda vezetett, hogy a temesvári felkelés kitörése előtti hetekben a „Kárpátok Tölgye”¹ már nem csupán realitásérzékét, hanem szövetségeseit is elveszítette, ugyanis a szovjet blokk konzervatív kommunista vezetői (Honecker, Zsivkov és Husak), akik Ceaușescuval együtt elleneztek minden politikai és gazdasági reformot, és emiatt gyanakodva néztek a lengyel és magyarországi fejleményeket, sorra megbuktak.

A „Conducător” (a román „Führer”) „zsenialitásának”, neosztalinista gazdaságpolitikájának köszönhetően országa több szempontból a harmadik világbeli országok szintjére süllyedt; időben „visszarepült” az ötvenes évek elejére. Az „alattvalók” mindennapjait évek óta a jegyrendszer, a hajnali sorban állás, az alapvető élelem-, gyógyszer-, áram-, fűtés- és benzinhiány határozta meg. Románia népei olyan nyomorban éltek, melyet talán csak Albániához lehetne hasonlítani.

A rettegett, mindenütt jelenlévő Szekuritátának köszönhetően a társadalom immunrendszere teljes mértékben megsemmisült. Ceaușescu bukásának pillanatában egyetlen ellenzéki csoport sem létezett az országban, csupán néhány – háziőrizetben lévő – magányos

„disszidens” értelmiségi tartotta életben az ellenállás szellemét. (Az egyetlen Romániában megjelent „szamizdat” – illegális – folyóiratot, az *Ellenpontokat* erdélyi magyar értelmiségiek készítették.) Persze mindez nem csak a széleskörű terrornak köszönhető, hanem Románia történelmi előzményeinek is. Ne feledjük, hogy a kommunista hatalomátvétel előtt a polgárosodottság alacsonyabb fokán állt az ország (főleg a Kárpátokon túli része), mint Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország (az ortodox egyház sem az ellenzékét támogatta, mint Lengyelországban, hanem látványosan a hatalom szekerét tolt). Nem véletlen, hogy az előbbi három országban próbálkoztak korábban a rendszer megdöntésével – vagy legalább a megváltoztatásával.

Ceaușescu rendszerét, és a román társadalom mentális állapotát jól jellemzi, hogy a Román Kommunista Párt utolsó, novemberben megtartott kongresszusának idején (amikor még kritika nélkül dicsőítették a diktátort) hárommillió párttag volt az országban, de a rendszer bukása után már csak antikommunisták léteztek. Tehát korábban Ceaușescu kommunista pártjának csupán tagjai voltak, nem pedig kommunistái.² Keleti szomszédunknál a kommunista hatalom bukásához vezető út a temesvári református parókiától indult ki. Az ottani lelképásztor, Tőkés László, illetve a mellette kiálló bátor temesvári magyar és román polgárok ellenállásával kezdődött el az az eseménysorozat, amely – (majdnem) mindenki nagy meglepetésére és örömére – a gyűlölt házaspár és vele a rendszer bukásához vezetett.

Az előzmények röviden az alábbiakban foglalhatók össze: a lelkész régóta vívta magányos harcát a kollaboráns, részben ügynökökből álló református egyházkormányzattal.³ 1986-ban Temesvárra helyezte Papp László nagyváradi püspök, de a Securitate továbbra is szorosan figyeltette minden lépését, míg végül a „falurombolás” miatt kiadott ún. aradi nyilatkozat⁴ miatt a nagyváradi (királyhágó-melléki) egyházkormányzatnál (illetve a politikai rendőrségnél) betelt a pohár. 1989 márciusában közölték vele, hogy elmozdítják a temesvári szolgálati helyéről. Tőkés László azonban – hívei támogatását maga mögött tudva – nem volt hajlandó engedelmességni a törvénytelen intézkedésnek és elkezdődött egy fél éves küzdelem közte és egyházi előjárói, illetve a mögöttük álló kommunista hatalom között. Erre a küzdelemre fölfigyelt a bukaresti magyar diplomáciának köszönhetően a budapesti pártvezetés, majd – a kicsempészett üzeneteknek, interjúknak köszönhetően – a magyar, és a nyugati társadalom is. Szeptember 23-án kilakoltatási per indult ellene, október 3-án pedig a városi rendőrség közölte vele, hogy nem hosszabbítják meg az ő és családja ideiglenes tartózkodási engedélyét. December 7-én kézbesítették neki a törvényszéki végzést arról, hogy nyolc napon belül el kell hagyni a szolgálati lakást. Ezenközben a lelkésznek és családjának szinte teljesen izolált helyzetben, mondhatni ostromállapotok közepette teltek a mindennapjai.⁵

December 15-én – a kilakoltatás tervezett napján – pár száz fős tömeg jelent meg a református templom előtt (legalább felük román volt). Ezt látva a város jelenlévő vezetői megígérték a lelkésznek, hogy a kilakoltatás elmarad, erre ő fölszólította a támogatóit, térjenek haza. Másnap, 16-án tovább tárgyalt a városi hatóságokkal, ám közben az eleinte őt életető tömeg egyre inkább diktatúraellenes jelszavakat kezdett skandálni.

December 17-ére virradó hajnalon Tőkés Lászlót és családját letartóztatták, elhurcolták a kijelölt új szolgálati helyére, a Szilágy megyei Menyőbe, míg Temesváron az öt-tízezer főre duzzadó tömeg Ceaușescu-ellenes megmozdulássá alakult át. A hadsereg és a Securitate egységei rátámadtak a tüntetőkre, a tömeget szétverték, az erőszaknak halálos áldozatai is voltak. Délután azonban megújult erővel, román lobogók alatt vonultak Temesvár utcáira a tüntetők. A fegyveres erők megint tüzet nyitottak. A következő napra virradó hajnalon ismét bele

lőttek az ekkor már több tízezresre duzzadt tömegbe a diktatúra tartóoszlopaiként szolgáló alakulatok. A város reggelre időlegesen elcsitult. Ceaușescu valószínűleg azt gondolta, hogy sikerült elfojtani az elégedetlenséget (csakúgy, mint két évvel korábban Brassóban), valamint bízott az apparátusában, hogy kezelni tudja a problémát, ezért elutazott Iránba. A Ceaușescu rendszere elleni megmozdulások azonban hullámszerűen tovább terjedtek; tüntetni kezdtek Aradon, Kolozsváron és Brassóban is. A katonai alakulatok körbe zártak több erdélyi várost, Magyarország, valamint Jugoszlávia felé pedig már 16-án lezárták a határokat.

Románia belső viszonyait jól jellemzi, hogy a bukaresti magyar nagykövetségről csak 19-én reggel tudta Rudas Ernő attasé, ideiglenes ügyvivő az első rejtjeles gyorsjelentését Budapestre küldeni, amiből kiderül, hogy a temesvári eseményekről csakúgy nem rendelkeztek pontos képpel, mint a nyugati nagykövetségek.⁶ Ceaușescu Romániájában a hírzárlat egy sztálinista totalitárius rendszerhez híven, tökéletesen működött. (Legalábbis egy ideig.) Az események kezdetétől fogva a diplomátákat, de a román állampolgárokat sem engedték be Temesvárra az utakat ellenőrző katonai alakulatok, a város telefon hálózatát is megbénították. December 19-én az ország jelentős részén rendkívüli állapotokat vezettek be. Temesváron folytatódtak a tiltakozó megmozdulások, a fegyveres erők a hatályba léptetett statárium alatt civileket hurcoltak el, lőttek agyon, ahogyan parancsokat nem teljesítő katonákat is. December 20-án több nagyvárosban folytatódtak a diktatúra elleni tüntetések. Az Iránból hazaérkező Ceaușescu riadókézsületségbe helyezte a belügyi szerveket, a hadsereget és az ottani munkásőrséget, a Hazafias Gárdát is. Gyülekezési tilalmat, valamint este tizenegy órától életbe lépő kijárási tilalmat léptettek életbe. Ennek ellenére Temesváron majd százezer fős tömeg vonult az utcákra, a városban állomásozó katonák egy része pedig átállt a tüntetők oldalára.

December 21-én, dél körülre az Iránból visszatért Ceaușescu egy tömeggyűlést hívott össze Bukarestbe, és a megjelent mintegy százezres tömeg előtt elítélte a temesvári „vandálok” és „huligánok” cselekedeteit. A Központi Bizottság erkélyéről a „szocialista forradalom” és a román „sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” eredményeit ismételtette, fizetésemelést ajánlott a munkásoknak, és tovább dicsérte a „szocialista forradalmat”. Az emberekre azonban ez már nem volt hatással. Az első sorokban – ahol többnyire a Securitate civil ruhás emberei foglaltak helyet –, még éltették a diktátort, azonban hátul néma volt a tömeg, csak a hangszórókból hallatszott éljenzés. Egy idő után váratlanul (?) keletkező hangzavar miatt megszakadt a „Conducător” beszéde. A Ceaușescu házaspár reakciója az erkélyen emlékezetes volt: hasztalan próbálták visszaszerezni az irányítást a felbolydult tömeg felett. Ceaușescu végül be tudta fejezni a beszédét, de azt már csak az elől álló pártaktivisták és polgári ruhába öltöztetett titkosrendőrök hallgatták és tapsolták meg.

A szétszéledő tömeg egy része ellepte a környező utcákat, és antikommunista és Ceaușescu-ellenes jelszavakat kezdett skandálni, majd zavargásokra került sor. A tüntetők a román trikolorból (akárcsak nálunk ’56-ban) kivágták a pártállami címert, és a lyukas zászlót lobogtatva Temesvárt éljeneztek. A délutáni órákra több mint hatvan-ezresre duzzadt a tömeg, melybe belelőttek a Securitate katonai alakulatai. Az egyetemisták általános sztrájkra szólították fel az üzemek dolgozóit. Ceaușescu, a felesége, és az RKP Politikai Végrehajtó Bizottságának tagjai a pártszékházban maradtak, és elkezdték a megtorlás megszervezését.

Ahogy teltek az órák, egyre több ember ment ki az utcára. A tüntetők hamarosan – szervezetlenül és fegyvertelenül – szembekerültek a sorkatonasággal, majd a terrorelhárító egység pajzsos tagjaival, a Securitate egyenruhás és polgári ruhás embereivel, mögöttük pedig a tankokkal és csapatszállító járművekkel. A tömegre több épületből, mellékcútból

és tankokkal támadtak rá. A tűzoltók vízágyúkkal lőtték a tömeget, közben a rendőrség ütlegette és letartóztatta a tüntetőket. Sok tiltakozót lelőttek, agyonvertek, leszúrtak, vagy eltaposták őket a páncélosok. Mialatt Bukarestben javában folyt a küzdelem, a fegyveres erők (halálos áldozatokat és több száz sebesültet hátra hagyva) kivonultak Temesvárról. Ott tulajdonképpen már ekkor győztek a felkelők. A többi erdélyi nagyvárosban, Kolozsváron, Aradon, Marosvásárhelyen és máshol is halálos áldozatokkal járó incidensekre kerül sor, azonban a Kárpátokon túli országrész, az ortodox kultúrkörhöz tartozó Regát hallgatott: csak Jászvásáron mozdult meg a tömeg.

December 22-én reggel a bukaresti tüntetők Ceaușescu lemondását követelve előzőlőtték a román főváros központját. A fegyveres erők ismét tüzet nyitottak a tömegre (bár egyre több katona állt át a felkelők oldalára). A délelőtti folyamán az egész országra kiterjedő, rendkívüli állapotot hirdettek ki. A helyzet egyre zavarosabbá és bizonytalanabbá vált. Vasile Milea nemzetvédelmi miniszter, akit Ceaușescu utólag árulónak nyilvánított, öngyilkosságot követett el, feltehetően azért, mert nem tudta, melyik oldalra álljon. Az utódként kinevezett Stănculescu tábornok – aki részese volt a temesvári megtorlásnak –, érezte a változások közeledtét, emiatt úgy próbálta meg a hűség vagy árulás dilemmáját feloldani, hogy munkaképtelenséget szimulálva begipszeltette a lábát. Persze a Conducător ennek nem dőlt be, ezért a tábornok színleg elvállalta a megbízatást, de a Ceaușescu megtorlásra irányuló utasításait részben elszabotálta, ezzel hozzá járulva az áldozatok számának csökkentéséhez. Mindezek ellenére Stănculescuroól nem kell azt gondolnunk, hogy hirtelenjében feltámadt benne a román nép iránti őszinte szeretet, sokkal inkább azt mutatja, hogy a katonai vezérkar jelentős része – köztük ő maga is – már nem félt jobban Ceaușescutól, mint a kontroll nélkülivé váló, fellázadt tömegtől.⁷ A felkelés győzelmét a hadsereg átállása tette lehetővé. December 22-én a felkelők behatoltak az elnöki palotába, Ceaușescu feleségével együtt, a palota tetejéről, helikopteren menekül el. A tüntetők délben elfoglalják a rádiót és a televízió épületét. Egy ismert és népszerű ellenzéki költő, Mircea Dinescu bejelentette, hogy Ceaușescut megfosztották a hatalmától, valamint azt, hogy Románia vezetését ideiglenesen a Nemzeti Megmentési Front vette át, melynek Corneliu Mănescu volt a vezetője. Nicolae Militaru vezérőrnagy pedig felszólította a hadsereg vezetőit, hogy vonuljanak vissza a laktanyákba, és ne lőjenek saját népiükre. Elfogatási parancsot adtak ki Ceaușescu házaspár ellen. Bejelentették, hogy Temesváron az elmúlt napokban négyezerhatszázán haltak meg.⁸ Valójában a Bánság fővárosában – a későbbi vizsgálatok szerint – „csak” hetvenkét ember vesztette az életét, kétszázötvenhárom volt a sebesültek száma.⁹ Valószínűleg, a Ceaușescu elleni indulatokat kívánták tovább élezni, ezzel előkészítve a további napok történéseit, a népharag által megerősítve a diktátorra váró ítéletet.

A televízió feletti ellenőrzést a belüghöz tartozó egységek eleinte megkísérelték visszaszerezni, mire a televízió munkatársai a hadseregtől kértek segítséget, valamint kérték a tüntetőket, hogy maradjanak az utcán és védjék meg a forradalmat. Az éjszakai órákban bejelentették, hogy a Nemzeti Megmentési Front a hatalom új birtokosa, mely céljául tűzi ki a többpártrendszer bevezetését, szabad választások kiírását, új alkotmány megalkotását, valamint a nemzetiségi jogok biztosítását.¹⁰

Arról, hogy tulajdonképpen mi is történt 1989 decemberében Romániában, máig nincs egyetértés. A hivatalos álláspont szerint – melyet oszt a román társadalom többsége is – azokban a napokban forradalom történt az országban. Meglehetősen sokan vannak viszont olyanok, akik egy ügyes palotaforradalmat gyanítanak az események mögött, hiszen 22-én a

nómenklatúra háttérbe szorított másod- és harmadvonalbeli személyiségei kerültek előtérbe, a Ion Iliescu-féle reformkommunisták. Végül természetesen sokan hiszik azt, hogy az egész eseménysorozat különféle külföldi (szovjet, amerikai, zsidó, magyar stb.) titkosszolgálatok műve volt. Ebben a kérdésben még ma is nehéz tisztán látni. Én egyetértek a most Németországban élő, bánáti sváb származású író, újságíró Richard Wagnerrel.¹¹ „Romániában a decemberi forradalom spontán felkelés, összeesküvés és rögtönzött palotaforradalom keverékének tűnik.”¹² Mindazonáltal meg kell, hogy jegyezzem: az események egy jó ideje a változások irányába mutattak. Természetesen ezek a változások döntő részben a világpolitikai átrendeződésnek voltak köszönhetőek. A tüntető csoportok spontán alakultak, mint említettem, nem voltak olyan ellenzéki szervezetek, melyek mögéjük állhattak, irányíthaták volna őket. Kitűnően érzékelteti a román társadalom sajátos vonásait az előbb idézett Wagner: „A románok a forradalom után alattvalóként viselkedtek. A lakosság követelése messzemenően demokrácia előttiek voltak. Számukra villanyáramról, fűtésről, kenyérről, húsról, magzatelhajtásról és szórakoztató tévéműsorról volt szó. „Mindezt Iliescu úr adta meg nekünk”, mondták az emberek. Úgy urazták, ahogy annak előtte elvtárszták. Egy diktátor bukása nem pusztítja el a totalitárius viszonyokat. Az antikommunizmus nem kielégítő képlet a demokratizálódáshoz.”¹³

Magyarország és Románia viszonya Ceaușescunak köszönhetően már a nyolcvanas évek első felében jelentősen megromlott. A vad magyarelles propaganda-hadjárat nem csak az erdélyi magyarságot, hanem Magyarországot, sőt olykor magát Kádárt vette célba.¹⁴

Az év utolsó hónapjaiban mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a két állam között hidegháborús feszültség alakult ki. A hidegháború pedig már-már „forró” háborúba csapott át: még június végén olyan hírek jutottak el a külügybe, hogy Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyszentmiklós, Belényes, Lugos, Karánsebes körzetében „a katonai egységeket magasabb készenléti fokba helyezték”, a szaniszlói erdőbe pedig gyalogságot, tankokat, ágyúkat irányítottak. Egy nyári hírszerzői jelentés szerint pedig: „a román hadvezetés ez év őszére (október-november) tervbe vett egy Magyarország elleni katonai offenzívát. Állítólag meg vannak győződve arról, hogy gyorsan, számottevő akadályba nem ütközve jutnak el a Tisza vonaláig, még mielőtt a magyar hadsereg mozgósítani tudná dunántúli egységeit.”¹⁵ Hogy a „Conducător” komolyan gondolta-e a katonai fenyegetést, nehéz eldönteni. A súlyos konfrontáció kitörése már csak a Varsói Szerződés még létező – bár már alig működő – szervezete miatt sem valószínűsíthető; de ne feledjük: az örült diktátorok egy idő után nem képesek racionálisan gondolkodni és cselekedni...

Katonai incidensre szerencsére nem került sor, de a két ország határán nem egyszer előfordult román határsértés (sőt, gyilkosság¹⁶) a határőrök részéről, miközben menekülteket üldöztek. Az év második felében ugyanis a korábbiaknál is nagyobb számban özönlöttek be az erdélyi magyarok, németek – és egy idő után már a románok is – Magyarországra.

A romániai viszonyokról, a magyarság üldözéséről, a hétköznapi szörnyűségeiről egyre több információ jutott el a magyar állampolgárokhoz, ugyanis a „létező szocializmus” eróziójával párhuzamosan nőtt a publikációs szabadság, csökkentek a tabutémák. 1989-ben már az MSZMP hivatalos lapjában, a Népszabadságban is nyíltan bírálták Ceaușescu sovinizta-neosztalinista rendszerét, mely hazánk „frizider-szocializmusához” képest, egy GULAG tábornak tűnhetett.

Idehaza komoly ellenérzést váltott ki Ceaușescu ún. „település-szisztematizálási” (közkeletű nevén falurombolási) terve is. Az erdélyi falvakat, halálraítélő, magyar kultúrát pusztító terv ellen 1988. június 27-én Budapesten százezres tömegdemonstráció volt, melyen a fenti terv ellen tiltakoztak az anyaországi, valamint a Romániából addig elmenekült magyar és

román résztvevők.¹⁷ Az 1988 nyarán történtek jól mutatják, hogy a magyar társadalom job-bik fele ekor is szívén viselte az erdélyi magyarság sorsát, és élénk figyelemmel kísérte azt.¹⁸ Így amikor a segítő kéznyújtásra volt szükség, – és lehetőség –, Magyarország szinte egy emberként mozdult meg, hogy megsegítse a diktatúra börtönéből kiszabaduló, egymillió hétszázezer nemzettársát, valamint a velük együtt élő román népet. A Ceaușescu-rezsim összeomlásának pillanatában elementáris erővel tört felszínre az erdélyi magyarsággal való összetartozás tudata.

Hódmezővásárhelyen ennek a mély testvéri kapcsolatnak a tudatos megélésében nem elhanyagolható szerepe volt a Bethlen Gábor Gimnázium és a nagyenyedi Bethlen Kollégium között fenntartott informális, személyes kapcsolatoknak is. Emellett jó néhány család érkezett 1988–89-ben Erdélyből Hódmezővásárhelyre, az ő beszámolóik is tudatosították a város lakóiban, hogy sokkal szerencsésebb életet élhetnek, mint erdélyi nemzettársaik.

A temesvári eseményekről – annak köszönhetően, hogy a román határ közelében éltek – nem csak a Csongrád Megyei Hírlap cikkein keresztül, hanem személyes kapcsolatainknak köszönhetően is több információval rendelkeztek Hódmezővásárhely polgárai, mint akár a bukaresti magyar nagykövetség munkatársai. Például az MSZMP megyei szervezetének lapja 1989. december 19-i számának címlapján „Nemcsak Temes vár” címmel jelent meg egy szerkesztőségi cikk, határon veszteglő kamionokat ábrázoló fotóval. A rövid írás, a Temesváron átutazó külföldi, illetve Magyarországra átszökött magyar nemzetiségű román állampolgárok beszámolóinak alapján igyekezett felvázolni az ottani eseményeket. Az utólag pontosnak bizonyuló információk mellett, azonban mindenféle rémhírek is elterjedtek ekkor. Ezt mutatja az is, hogy a megyei napilap 21-i, csütörtöki számában cikk jelenik meg: *Meggyilkolták Tőkés Lászlót – Három-négyezer áldozat tömegsírokban*¹⁹ címmel. (Szerencsére egyik sem volt igaz.) Ugyanebben a számban tette közzé a szolidaritási tüntetésre való felhívását a vásárhelyi MDF: „*Drámai hírek érkeznek Romániából. A diktatúra fegyverrel támad a tüntetőkre. Tragikus és felemelő a fázó, éhező, megalázott nép felkelése, ahogyan különböző anyanyelvűek vállalva szállnak szembe a zsarnoksággal. (...) mi se tétlenkedjünk! A nemzetközi közvélemény közvélemény tiltakozása meggyorsítja az önkényuralom bukását. (...) Fejjezzük ki szolidaritásunkat Románia minden nemzetisége, szabadságvágyó polgára iránt! Gyertya és fáklyaláng emlékeztessen s tüntetések áldozataira! Le a Ceaușescu-diktatúrával Szabadságot, demokráciát Romániának!*”²⁰ Így hívta a hódmezővásárhelyieket a helyi MDF-szervezet a következő nap, azaz 22. este hat órára, a Kossuth-szoborhoz.

Dr. Kószó Péter az MDF helyi szervezetének elnökségi tagja a következő beszédvázlattal készült a péntek esti rendezvényre:

„*Barátaim, Vásárhely polgárai!*

Egyre tragikusabb hírek érkeznek Romániából. Megvert, megkínzott megalázott menekültektől tudjuk, hogy az éhező, fázó Románia felkelt, hogy lerázza magáról a diktatúrát és a megfélemlítésen működő politikai rendszert. De mit tesz az esztelen erőszak: fegyvertelen tüntetőkre lö, gyermekekre, terhes anyákra, diákokra, munkásokra, azért, mert szabadságot akarnak. Temesvár immár jelképpé, Tőkés László nemzeti hőssé vált. Mindazok hősévé, akik nem tudnak rabságban élni! Nyilvánítsuk ki akaratomat, tekintse Hódmezővásárhely Temesvárt testvérvárosának!

A gyász pillanatában is felemelő és megható, hogy nemzetiségtől függetlenül egy emberként szembe Románia népei a zsarnok hadseregével. De egyre több hír szól arról, hogy a katonák átállanak és bebizonyítják hősiességüket. Nem lőnek testvérré, még az életük árán sem.

Barátaim, magyarok!

Nem nézhetjük tétlenül, hogy magyarokat, románokat és más nemzetiség fiataljait lánctalpak tiporják betonba! Emeljük fel szavunkat Európa és a Világ előtt, ne hagyjuk az emberi jogokat a sárba taposni!

Emeljük fel szavunkat a mérsárlás és megtorlás ellen!!

Emeljük fel szavunkat a békéért és a szabadságért!!

Szabadságot Románia népeinek!

Ceausescu, Európa és a Világ szegényévé vált, beszennyezte a 20. század utolsó éveit. Ártatlan emberek vére tapad a kezéhez, ezt soha nem lehet megbocsájtani.

A történelem szemétdombjára kerül Hitler és Sztálin mellé.

*Románok, magyarok, szerbek, németek, élők, és harcban elesettek, felkelők, Románia népei értetek égjen a láng, a demokráciáért, a szabadságért!*²¹

A beszéd azonban nem hangzott el, mivel az események a következő huszonnégy órában felgyorsultak, így az MDF helyi politikusai alkalmazkodván a megváltozott helyzethez, megváltoztatták a meghirdetett program célját. A Kossuth téren dr. Grezsa Ferenc mondott beszédet, melyben az időközben ismertté váló tényleges romániai állapotok ismeretében arra kérte a jelenlévőket, hogy gyűjtsenek pénzt illetve élelmiszert a nyomorgó romániai magyaroknak és románoknak. Ehhez az akcióhoz menet közben csatlakozott az SZDSZ és a Kisgazdapárt tagságának a jelentős része is.

„89 december 22-én délutánra egy nagy tüntetést szervezett a Magyar Demokrata Fórum a Kossuth térre, aminek a célja a szolidaritás felvállalása a Temesvári eseményekkel kapcsolatban. Ezen a fórumon, ami ha jól emlékszem délután négy órakor kezdődött, és ha jól emlékszem Dr. Grezsa Ferenc mondott egy nagyon jó beszédet. Több ezren voltak a Kossuth téren, tehát nagyon sokan. Akkor érkezett a hír, hogy győzött a romániai forradalom, elzavarták, vagy elmenekült Ceausescu. Ez egy olyan katarzis szerű hangulatot keltett ott a téren – én úgy gondolom, hogy igazából Magyarországon a rendszerváltás kapcsán az ember nem nagyon érezhetett különösebben egy katarzis élményt, és tulajdonképpen az emberek a saját élményüket ültették át a romániai eseményekre. (...) Határozat született arról, hogy gyűjtést rendezzünk és segítyt küldjünk a temesvári, nem magyaroknak, hanem a temesváriaknak: románoknak, magyaroknak, tehát függetlenül az etnikai hovatartozásuktól. Egy dobozban gyűlt ott a pénz. Nem tudom mennyi, de sok pénz összegyűlt, és akkor még Pesti Csemegében azt a pénzt beváltottuk narancsra, cukorra, margarinra, vajra. ... tehát elsősorban élelmiszere, de voltak olyanok, akik ruhákat hoztak. Egy jó teherautónyi rakomány gyűlt ott össze, ezt a rakományt kellett eljuttatni. Nyilván akkor abban a hangulatban, ezt akkor és azonnal, még aznap este.” – mondta húsz évvel később az eseménye szemtanúja, Ágoston Lajos.²²

Dr. Grezsa Ferenc elmondása alapján a „Pesti Csemege” vezetője, átérezve az ügy fontosságát kinyitotta az amúgy már bezárt üzletet, hogy a segélyszállítmány összeállításához bevásárolhassanak. Dr. Kószó Péter egy beszélgetésünk alkalmával felidézte egy szegény, idős, fejkendő viselő, törekeny vásárhelyi asszony alakját, aki a segélyszállítmányhoz egy otthonról hozott megbontott kilós kristálycukorral tudott hozzájárulni. Ez a jelenet lehetne a vásárhelyi emberek segítőkészségének a szimbóluma. A Kossuth téren összegyűlt több ezres tömeg szolidaritásból, az összetartozás megéléséből jelesre vizsgázott 1989. december 22-én. Ki-ki a maga képességéhez mérten hozzájárult a szomszédos ország népeinek a szabadságához.

Az összeállított szállítmányt, abban a fantasztikus hangulatban, amely Hódmezővásárhely főterét uralta, akkor rögtön útnak kellett indítani. Erre így emlékezik a szállítmány

Temesvárra való elkísérését vállaló Ágoston Lajos: „A Magyar Demokrata Fórum vállalta magára, hogy eljuttatja ezt a rakományt. Nagyon sok gépkocsivezető a gépkocsijával jelentkezett, több mint tízen, hogy ők hajlandóak kivinni ezt a szállítmányt. Végül a választás Tóth Sándorra esett, és a Tóth Sándor autójára pakoltuk ezt föl. Különböző okok miatt úgy döntött a Magyar Demokrata Fórum akkori vezetése, hogy én kísérjem ezt a szállítmányt Temesvárra. Egy levelet is megfogalmaztunk, amelyben Temesvárt testvérvárosunkká fogadjunk. Hozzá kell tennem, hogy Irhás József, aki akkoriban taxisként dolgozott, ő is felajánlotta, hogy a taxijával kijön. Ez azért volt szerencsés dolog, mert én nem nagyon jártam Romániában, abban az időben, tehát nem volt igazán helyismeretem, és Tóth Sándornak se, Irhás felajánlotta, hogy megy elöl és vezet bennünket. Tehát így, ez a csapat indult el.²³ Egyébként a határon, meg az országúton, akkor már nagyon sok segélyszállító jármű indult Románia felé.”²⁴

A háromgyermekes Tóth Sándorra véletlenül esett a választás, Dr. Grezsa Ferenc szerint

TÓTH SÁNDOR UTOLSÓ ÚTJA (1990. JANUÁR 3.)

FORRÁS: EMLÉKPONT

TISZTELGÉS TÓTH SÁNDOR, A ROMÁNIAI FORRADALOM VÁSÁRHELYI MÁRTÍRJÁNAK GÉPKOCSIJÁNÁL

FORRÁS: EMLÉKPONT

sorsszerűen: „eredetileg egy Vékony vezetéknevű sofőr vállalta volna a temesvári fuvarát, ő azonban otthon felejtette az útlevelét.”²⁵ A szállítmány útjáról szóló visszaemlékezését a Temesvárral való testvérvárosi kapcsolatfelvételtől szóló nyilatkozatot, küldetesként magával vivő Ágoston Lajos így folytatja: „Érdekes módon például, Svédországból, svéd rendszámú teherautókkal is találkoztunk. Így jutottunk át Romániába, különösebb gond és incidens nélkül, békeség és csend honolt Romániában, ez olyan este kilenc körül lehetett. Elhagytuk Aradot, merthogy Temesvárra tartottunk, de nem engedték tovább a segélyszállító konvojt, mondván a szekusok körülrzárták Temesvárt. Hallatszottak is a távoli lövések és robbanások hangjai. Viszszafordítottak bennünket, azzal, hogy az aradi nagy kórház előtt álljunk meg, és aki tovább akar menni Temesvárra, majd tovább indulhat, ha változik a helyzet. Nagyon sok teherautó állt ott, nagyon sokan lepakolták ott a rakományukat, és indulhattak vissza Magyarországra. De hangsúlyozom, hogy amikor oda beálltunk, akkor még semmilyen fegyveres konfliktus nem volt.

Voltak nálam különböző nevek, akiket megkereshettem, akkor, ha valami segítségre lett volna szükség. Egy sebész főorvost kerestem, de – miközben kerestem – kitört a lövöldözés. Hogy kik lőttek, hogy lőttek... az épületek tetejéről, meg a főtérről, minden felől hallatszottak a lövések. Lényeg az, hogy a főorvos úr azt mondta, hogy álljunk be az udvarba, és mutatott egy helyet, ahová beállhattunk. Mi még változatlanul Temesvárra szerettünk volna tovább menni. Odamentem Tóth Sándorhoz, aki ott ült kint az autójában az út túloldalán, hogy forduljon vissza és jöjjön be a kórházba – följebb volt a teherbejárat – én meg gyalog mentem a járdán – tulajdonképpen nem ültem be az autóba –, hogy mutassam, hol van a teherbejárat, és hová kell megállni. De nem kanyarodott be a kórház udvarára, hanem elindult tovább a belváros irányába. Sokféle mendemonda kering arról, hogy miért nem, én magam egyiket sem tudom megerősíteni. Megmondom őszintén: nem tudom, hogy miért nem kanyarodott be. A dolog lényege, hogy nem kanyarodott be, és hát akkor, azért abban a hangulatban gyalog én hiába szaladtam volna utána, mert határozottan elindult a belváros felé, és nem is volt senki, aki vállalkozott volna arra, hogy autóval utána menjen. Én bementem a kórházba, és hát olyan hajnali kettő-három óra körül – folyamatosan jöttek egyébként a mentők, és hozták be a sebesülteket vagy a halottakat is –, és hajnaltájban odajött egy ottani dolgozó, valamilyen rendész kinézetű lehetett, és azt mondja: „Most hozták be a sofőröket! Ott van a prosecturán. „Ez egy borzasztó dolog. Az ember azt gondolja mindig, hogy mással, meg a filmen történhet ilyen, de vele nem. Lementünk a prosecturára, ami tulajdonképpen nem prosectura volt, inkább egy nyári konyha kinézetű téglaburkolatos helyiség, és akkor már ott volt tizenegynéhány halott, és Tóth Sándor. Mellette pedig egy fiatal katona, aki fejlövést kapott, hogy most ez pusztán véletlen, hogy együtt hozták be őket, vagy valahol együtt történt a dolog, ezt nem sikerült kideríteni. A lényeg

TÓTH SÁNDOR GÉPKOCSIJA, A SZÉLVÉDŐN A VÉGZETES LÖVÉS NYOMÁVAL
FORRÁS: EMLÉKPONT

az, hogy sajnos azonosítanom kellett Tóth Sándort, akinek hátul találta el a golyó a nyaki ütőerét. Még akkor úgy tűnt, hogy nem is lövés végzett vele, hanem mindenféle mendemondák keringtek, hogy itt vannak az arabok Ceaucescu meghívására. Hozzá kell tennem, hogy Ceaucescu akkor ért haza Iránból. Később kiderült, hogy golyó vagy lövés. Reggel öt-hat óra körül bejött egy ottani fuvarozó cégnek a vezetője, egy terepjáróval. Azt mondta, hogy a mi teherautónk – sárgaponyvás, kék teherautónk – ott áll a Temesvár felé vezető Maros-híd feljárójában, ha gondolom, akkor ő elvisz oda, és visszahozhatom a teherautót. Így is történt. Hozzá kell tennem, hogy akkor az a hír járta, hogy az egyébként a hid bal oldalán lévő Park szállóban a securitate emberei vannak, és azok lőtték ki Tóth Sándor autóját is, ezért elég félve mentünk el az autóiig. De hangsúlyozom, hogy akkor már csönd volt, tehát nem lövöldöztek, és mint ahogy később kiderült teljesen alaptalan híresztelés volt, hogy a Park szállóban secusok lettek volna. Legalábbis akkor reggel, már biztosan nem voltak. Megtaláltam Tóth Sándornak az autóját, ami szabályosan állt a hidfeljáróban, behúzott kézfékkal, és nem lefulladt, hanem leállított motorral, tehát nem menetközben lőtték ki biztos. Egy, mintha derékből leadott géppisztolysorozat szemből találta volna el, hiszen három találat érte az autót: egy lent az irányító karon, egy valahol a hűtőmaszk környékén, egy pedig fenn a szélvédőn, és ez volt az a bizonyos halálos lövés, amely Sándor életébe került, és ott vérzett el az autóban. Sokszor elmeséltem már, de most is borzasztó élmény arra gondolni, hogy Tóth Sándornak a vérebe kellett bele ülni ahhoz, hogy az autót haza hozhassam, illetve a hídról levezessem. A rakomány érintetlenül rajta volt az autón. Akkor már világosodott, és fiatalok vettek körbe bennünket, akik fölkelőnek mondták magukat, a nyakukba ott volt a géppisztoly. Fölhajtottuk a ponyvának a hátulját, én arra voltam kíváncsi, hogy megvan-e a rakomány, hogy esetleg a rakomány miatt lőtték-e le, de nem, érintetlen volt. Hátul éppen egy narancsos láda volt, és csodálkozva nézték, és kérdezték, hogy milyen gyümölcs az, tehát akkor láttak először ezek a gyerekek narancsot. ... Később hivatalosan is hazahozták Tóth Sándor holttestét, és itthon illő tisztelettel eltemettük.”²⁶

December 23-án, szombaton egy „rendőrségi autó hangszórója háromnegyed 12-kor kezdte el mondani a tragikus történetet, és az adománygyűjtést. A járdára lerakott urnába három-öt éves gyerekek ugyanúgy dugdosták pénzüket, mint a 70-80 éves nénikék; csörgős fém pénzt”²⁷ Késő délután a kiküldetésből visszatérők a Kossuth téren állították ki Tóth Sándor golyó lyuggatta teherautóját. Később a visszapillantó-tükrökre, egy vásárhelyi asszony által sebtében megvarrt román nemzeti színű szalagok kerültek. A vásárhelyi emberek egy-egy szál gyertyával a kezükben gyülekeztek, szemük könnyben úszott. Potyogtak a könnyeik az áldozatért, családjáért. Dányi József református lelkész, valamint a jezsuita Valentin atya tartott istentiszteletet, próbált vigaszt nyújtani a gyászolók részére.

A hódmezővásárhelyiek tudták, hogy a szabadságnak ára van, de hogy ekkora, az mindenkit megdöbbentett (elvégre 1956 már sokak emlékezetében csak haloványan élt).²⁸ Minden bizonnyal örültek, hogy Magyarországon egy békés rendszerváltozásnak lehettek szemtanúi, illetve részesei. Hódmezővásárhely egy köztisztelőben álló, elszánt, bátor és tisztességes polgárának az életével adózott Románia népeinek szabadságáért. Tóth Sándor közel hozta Hódmezővásárhelyt, és a tragédia színhelyét, Aradot egymáshoz. Ma már nem csupán a mártír segélyszállító emléke köti össze a két települést, ugyanis 1990-től a két város között testvérvárosi kapcsolat létesült. Tóth Sándorban a romániai forradalom egyetlen magyar áldozatát tisztelhetjük. Emlékét mindkét városban máig őrzik. Mind Hódmezővásárhely, mind Arad belvárosában utca viseli a mártír nevét, emlékeztetve az utókort arra, hogy az 1989-es „átmentési forradalom” napjaiban nem csak erdélyi románok és magyarok, hanem egy magyarországi magyar is életét áldozta a szabadságért.

Melléklet

A közreadott levélváltás az MDF egy fővárosi politikusa és a helyi szervezetet képviselő Dr. Grezsa István között zajlott a tragédia kapcsán. A levélváltás felhívja a figyelmet az ellenzéki pártok között, 1989 végére kieleződött viszonyra. Rámutat arra a tényre, hogy a tragédiából egyes politikai erők hasznot kívántak húzni, valamint arra is, hogy az MDF politikusai úgy érezték, hogy a médiában alulreprezentáltak az SZDSZ-szel szemben. Ez a két levél rávilágít arra is, hogy 1989 végén nagyon pezsgő politikai életet élt Magyarország, a közért tenni akaró, közszereplést vállaló személyek pedig proaktív módon érdeklődtek, és igyekeznek dolgozni egy minőségi demokrácia kialakítása érdekében.

Kedves Barátaim!

Engedjék meg, hogy ismeretlenül is barátainnak nevezsem Önöket, akikkel együtt küzdünk egy szebb és jobb Magyarország megvalósításáért. Remélem, egyszer módom lesz személyesen is kezét szorítanom Önökkel., most azonban egy rendkívül sürgős ügyben szeretném a segítségüket kérni. Mindenesetre szeretném részvéteket kifejezni Tóth Sándor tagtársunk tragikus halála miatt. Úgy tudom, a szabadság legújabb magyar mártírja az MDF szervezte konvoj munkatársaként halt hősi halált Romániában.

Bizonyára az Önök figyelmét sem kerülte el, hogy az MDF aránytalanul kevés figyelmet kap a sajtóban, televízióban. Ez az agyonhallgatás, együttesen az SZDSZ aránytalan túlreklámozásával, egy régi kommunista „szalámi-taktika” része; a két nagy ellenzéki tömörülés nem a kommunistákat, hanem egymást zaklatja, járattja le.

Tagtársunk tragikus halála véleményem szerint szépen példázza azt az önzetlen áldozatvállalást, melyet az MDF hazánk újjáépítésében vállal, és ennek, bármilyen disszonáns is lehet ez az Önök jelenlegi gyászában, most különös propagandaértékű az MDF egésze szempontjából. A fővárosban december utolsó napjaiban megjelent egy kitűnő plakát, lehet, hogy Önöktől indult ki, lehet, hogy egyéb kezdeményezésről volt szó; az elhalt útlevele felett egy egyszerű, kézzel írott mondat tudatta, hogy a hódmezővásárhelyi

MDF-konvoj halottjáról van szó. Én az Országos Központtól kértem hasonló anyagot, csak egy példányt, sokszorosítás és terjesztés végett, de sajnos tervem még nem realizálódott.

Ebben a hangulatban értesültem pár percre a mai TV-híradóban Tóth Sándor temetéséről. Kb. 2 perces – szokatlanul hosszú – tudósítás volt a halálesetről, a temetésről, az elhangzott gyászbeszédekről, de nem esett egy szó sem az MDF-ről, egyetlen MDF-emblémát nem lehetett látni, a ravatalt övező férfikoszorú karszalagjai nemzetiszínűek voltak, de itt sem láttam MDF jelzést. Kérem a magyarázatukat, miért nem esett szó az MDF-ről. Szerintem az országos vezetés leghelyesebb lépése az lett volna, hogy saját halottjának tekintette volna az elhunytat – erre minden erkölcsi ok meglett volna! Egyetlen magyarázatot tartanék elfogadhatónak, ha a halálozást követően a család és az MDF között vádaskodás, viszály alakult volna ki, ami ilyen esetben sajnos néha előfordul, tetézve a tragédiát.

Ha azonban az elhalt temetésén az MDF is részt vett, megjelent, jelvényei láthatóak voltak, tagjai beszédet tartottak, az elhaltat elbúcsúztatták, abban az esetben a TV hibájáról – vagy szándékos, politikai célzatú bűnös hír-elferdítésről – van szó. Előbbi esetben korrekciót kellene követelniük, méghozzá a TV-híradó 1. kiadásában, ha viszont az eseményen nagy süllyal szerepelt az MDF, és ez maradt ki az adásból, sajtóper elindítását is indokoltnak találnám. Az eset sajnos így nemcsak az MDF áldozatos közszolgáltatását, hanem az ellene folytatott szennyes agyonhallgatási, és rágalom-hadjáratot is ország-világ előtt példázná. Természetesen ilyen akció csak abban az esetben lenne indokolt, ha az Önök szervezete és az elhalt családja között nem romlott meg a kapcsolat. Kérem gyors reakciójukat, és amennyiben nem jelentene Önöknek túl nagy terhet, az esetleges tájékoztatásomat. Ha itt el lenne ásva egy csatabárd, feltétlenül ássák ki. Az MDF vagy harcos, aktív szervezetté válik, vagy elsorvad. Akkor pedig jaj nekünk!

Ismeretlenül is őszinte barátsággal
Budapest, 1990. január 3.

Dr. Kiss Ákos orvos

Kedves Barátunk!

Köszönjük megtisztelő sorait, és részvételét gyászunkban. Tóth Sándor halála mélyen megdöbentette mind szervezetünk tagságát, mind a város lakosságát. Mindjárt le kell szögezennem, hogy Sándor nem volt egyetlen politikai szervezetnek sem tagja!! Tisztán humánus megfontolások miatt vállalkozott a tragikus dec. 22-i éjszakai aradi útra. /A sok jelentkező közül, Ő szinte eleve elrendeltetés szerűen lett a sofőr, az egyik MDF-es barátunk helyett ment ki, aki azon a napon hosszú utat tett meg napközben, ezért Tóth Sándor lebeszélte az éjszakai vezetésről! Magában a szállítmány összeállításában valóban az MDF játszotta a főszerepet, azaz pontosan írta le, és észrevetelezi Ön az MDF szerepét a Haza /kis és nagy Haza/ újjáépítésében! A tragikus halálhír után megdöbentő és figyelmeztető események játszódtak le Vásárhelyen; minden politikai erő ki akarta használni saját céljaira a három gyermeket itthagyo kisiparos halálát! Mi azonnal gyűjtést kezdeményeztünk, pontosabban kirakunk egy faládát a város főterére, rendőr járórkocsival a város számtalan pontján bejelentettük a tragikus hírt, adakozásra hívtuk polgártársainkat, valamint a közelgő karácsonyi ünnepek visszafogott ünneplésére hívtunk fel. Ellenzéki „barátaink” lecsaptak a kínálkozó lehetőségre, látva szervezetünk, és mindannyiunk mély gyászát /hiszen mi mdf-esek indítottuk Őket útnak, mi ölelkeztünk össze az éjszakában, amikor a többi ellenzéki szervezet már bezárta irodáját, éjszakára aludni mentek, mi ott maradtunk és egész éjjel gyűjtöttük és továbbítottuk az információkat és az adományokat/

A ládát kinevezték az SZDSZ és a Kisgazdapárt adakozó ládikájának, aznap este, a megkérdésünk nélkül felnyitották és kivettek belőle 80 ezer forintot!!!! Magáról az eseményről interjút adott olyan ellenzéki barátunk, aki bár Romániában volt, de nem ott, a Tóth Sándor mellett ülő MDF helyi elnökségi tagot, mint SZDSZ-vezetőségi embert aposztrofálták, Rajk László a TV-ben bejelentette, hogy az egyik SZDSZ-szállítmány sofőrjét agyonlőtték Aradon stb..... Folytassam, folytatható-e??? NEM

Az események jó irányba terelését tulajdon-

képpen az tette lehetővé, hogy Sándor taxis kolégái a kezdetektől felzárkóztak, békés demonstrációt szerveztek, a gyűjtést tovább folytatták az ünnepek alatt, megszervezték a temetést /ők állták a díszőrséget/, így legalább el lehetett érni, hogy egyetlen politikai tényező sem nyilatkozott meg a temetésen és a koporsónál. /A temetés másnapján a TV2-n fél 6 tájban húszperces interjú hangzott el Vásárhelyről, amely igen szép anyag volt, és kizárólag Bennünket szóltaltattak meg. Gondolati íve az volt, hogy 1919-ben Vásárhely határában a román hadsereg egyik terrorista csoportja 56 magyar (helyi) parasztot brutálisan lemészárolt, mégis a város szinte azonnal megmozdult az események hírére.. Ezt a tényyszerűség kedvéért írtam le, természetesen nem sajátítottunk ki semmit sem a tragédiából./

A családdal nem romlott meg a kapcsolat, 25ezer ft segélyt adott a pesti központunk, melyet átnyújtottunk, és a továbbiakban is segíteni fogjuk őket /mi valóban, nemcsak szóban!/, miként a két ünnep között Marosvásárhelyen járt másik MDF-szállítmányunk is elhozta az egyik marosvásárhelyi román áldozat családjának a címét, hogy segítsük Őket a jövőben, további öt áldozat családjáról pedig a szegedi Barátaink gondoskodnak. Nagyon röviden és sebtében, nem pontosan fűzve a mondatokat és gondolatokat /amelyért elnézését kérem/ ezeket gyorsbírként válaszoljuk az Ön levelére. /TV Híradóban ezért nincs szükség helyreigazításra/ Persze az MDF agyonhallgatása tény, egyformán félnek tőlünk a jelenlegi nómenklatúra emberei és az ellenzék némely erői, véleményem szerint azért, mert mi egy teljesen új hatalomgyakorlási modellt fogunk meghonosítani, ha a választásokon jól szerepelünk, nem a centralisztikus kommunista irányítást /amelybe be lehet helyettesíteni a demokrácia, Európa stb. szavakat a marxizmus, munkáshatalom, stb. helyére./

Kitartó munkát a választásokra, az MDF =nyugodt erő. Üdv:

/helyi MDF elnökségi tag:/

Greza I.

1989. jan. 10.³⁰

JEGYZETEK

- ¹ Ceaușescu bertollnokai nevezték így műveikben.
- ² RICHARD WAGNER: *Román különút*. Bukarest, 1996, Kriterion Kiadó. 16–17.
- ³ Bővebben lásd: MOLNÁR JÁNOS: *Szigorúan ellenőrzött evangélium*. I. köt. Nagyvárad, 2009, Partium Kiadó.
- ⁴ Bővebben lásd: MOLNÁR JÁNOS: *Az aradi állásfoglalás a magyar–román diplomáciai kapcsolatok és a „Vasile-dosszié” tükrében*. Nagyvárad, 2008, Partium Kiadó.
- ⁵ Lásd TÓKÉS MÁTÉ: *Egymás tükrében. Soha nem hallott vallomások egy forradalomról*. Nagyvárad, 2004. 18–28.
- ⁶ Lásd VINCZE GÁBOR: *Tovább a lejtőn – a gödör aljáig*. (Magyar–román kapcsolatok 1989 második felében, a magyar diplomáciai iratok tükrében.) *Szekelyföld*, 2009. 12. sz. 69–103.
- ⁷ *Wagner*, 1996. 26.
- ⁸ Ezt a hírt a világ közvéleménye is átveszi, a korabeli napilapok január elején is ezeket az adatokat közlik.
- ⁹ *Vincze*, 2009.
- ¹⁰ HVG, 1990. január 6. 8.
- ¹¹ Herta Müller Nobel-díjas író nő korábbi férjéről van szó..
- ¹² I. m. 25.
- ¹³ *Wagner*, 1996. 20-21.
- ¹⁴ Lásd VINCZE GÁBOR: „Ez még nem a vég, ha kell, keményebb írások is lesznek...” Magyarellenes román propagandaháború a nyolcvanas években. In: *Gúzsba kötött kisebbség. A romániai magyar kisebbség a 20. században*. Nagyvárad, 2009, Partium Kiadó. 105–121.
- ¹⁵ Idézi Vincze, 2009.
- ¹⁶ A legnagyobb port kavart eset egy szatmári kisfiú, Pécsi Norbert Artúr halála volt, aki szökni sem akart, csak a Szamos töltesen kerékpározott.
- ¹⁷ VINCZE GÁBOR Lefelé a lejtőn. (Magyar–román kapcsolatok 1989 első felében a magyar diplomáciai iratok tükrében) *Szekelyföld*, 2009. 7. sz. 76.
- ¹⁸ Mutatja ezt az is, hogy a háromkötetes *Erdély története* 1987 és 1989 között százezer példányban kelt el.
- ¹⁹ CSMH 1989. december 21. 4.
- ²⁰ CSMH 1989. december 21. 3.
- ²¹ Az Emlékpont Múzeum archívuma.
- ²² Interjú Ágoston Lajossal. Emlékpont Múzeum, oral history interjú-gyűjtemény, I-085 – I-086.
- ²³ Tolmácsként csatlakozott a segélyszállítmány kíséretéhez a román állampolgárságú Gyuricza Pál is.
- ²⁴ Emlékpont Múzeum, oral history interjú-gyűjtemény: I-085 – I-086.
- ²⁵ Dr. Grezsa Ferenc szóbeli közlése.
- ²⁶ Ágoston Lajos-interjú, Emlékpont Múzeum, Oral History interjú gyűjtemény, I-085 – I-086.
- ²⁷ CSMH 1989. december 27. 4.
- ²⁸ A város teljes politikai palettája megdöbben a tragikus esemény miatt. Jól jelzi ezt az, hogy december 27-én a helyi MSZP-szervezet nevében Fritz Péter levelet írt az MDF vásárhelyi szervezetének, melynek leszögezte: „Megdöbbenéssel értesültünk a Tóth Sándort ért brutális terrorista támadásról. Mélységesen együttérzünk az őt elvesztő család gyászával. Fogadják legőszintebb együttérzésünket, ha szükségét látják szíveskedjenek ezt tolmácsolni a gyászoló családnak is. Egyben biztosítjuk Önöket, hogy erőnkhez mérten igyekszünk a családot támogatni.” Emlékpont archívum. (Ez a részvétnyilvánító levél mutatja, hogy Tóth Sándort vélhetőleg MDF-tagnak gondolta a helyi MSZP, noha ő – ahogyan dr. Grezsa István leveléből kiderül –, nem volt tagja egyetlen politikai szervezetnek sem.)
- ²⁹ Emlékpont Múzeum archívuma.
- ³⁰ Emlékpont Múzeum archívuma.